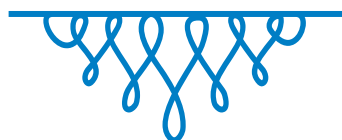

Владимир Ђоровић

И Л У С Т Р О В А Н А

ИСТОРИЈА СРБА

Садржај

ПРВИ ПЕРИОД

1. Продирање Словена на Балкан	9
2. Словени са Обрима	19
3. Словени насељавају Балкан	27
4. Балканска култура у доба сеобе Словена	31
5. Словенска племена и њихова култура	38
6. Организација словенских племена на Балкану	49

ДРУГИ ПЕРИОД

7. Бугари и балкански Словени.....	57
8. Први заједнички покрет Срба, Хрвата и Словенаца....	61
9. Прва српска држава.....	63
10. Покрштавање Јужних Словена.....	65
11. Срби између Византије, Хрватске и Бугарске	69
12. Држава македонских Словена	73
13. Зетска држава	80
14. Србија за време борби Византије и Угарске.....	86

ТРЕЋИ ПЕРИОД

15. Стефан Немања	91
16. Латинско царство и стварање српске краљевине	98
17. Српске међусобице	104
18. Западна оријентација у Србији	108
19. Србија као главна балканска држава	114
20. Потискивање Бугара као српских такмаца	125
21. Стварање Српског царства	131
22. Дело цара Душана	142
23. Распад Српске царевине	150
24. Марицка погубија	156
25. Босна као краљевина	158
26. Босна као стожер нове српскохрватске државе	163
27. Бој на Косову	172

ЧЕТВРТИ ПЕРИОД

28. Срби између Турака и Мађара	179
29. Мађарска превласт у Босни и Србији	188
30. Босански раздори	194
31. Опорављена Србија	197
32. Деспот Ђурађ Бранковић	200
33. Први пад Србије	206
34. Разлаз између деспота и Мађара	210
35. Пад Србије	217
36. Пад Босне	224
37. Стварање нове српске деспотовине	228
38. Пад Херцеговине	233
39. Пад Црне Горе	235

ПЕТИ ПЕРИОД

40. Турски замах	239
41. Српска деспотовина у Срему	244
42. Дубровачка република	251

ШЕСТИ ПЕРИОД

43. Срби под туђом влашћу	255
44. Турска освајања	260
45. Нове српске сеобе	263
46. Обнова Пећке патријаршије	267
47. Преокрет у држању Срба	271
48. Верски покрети	278
49. Даље борбе са Турцима	283
50. Велика сеоба Срба у Аустрију	289
51. Срби у Угарској	294
52. Ослобађање Црне Горе	298
53. Нови савезнички рат против Турака	301
54. Руски утицај међу Србима	303
55. Аустријски порази	307
56. Руски утицај у Црној Гори и суседству	312
57. Кочина крајина	318
58. Духовно ослобађање Срба	321
59. Размах Црногораца	325

НОВО ДОБА

60. Зачеци устанка у Србији	329
61. Почетак устанка у Србији	333
62. Развој устанка	342
63. Француска политика према Србима	345
64. Руско-српски савез	347
65. Слом Србије	355
66. Други устанак	359
67. Србија као самоуправна држава	364
68. Устанци босанских муслимана	367
69. Кризе у Србији	370
70. Српски покрет 1848 године	375
71. Црна Гора као световна држава	382
72. Национални и књижевни романтизам код Срба	385
73. Политичке и духовне кризе у Србији	396
74. Пут на Берлински конгрес	401
75. Аустро-угарска превласт	407
76. Српско-бугарски рат и његове повластице	410
77. Последњи Обреновић	415
78. Полет Србије	423
79. Балкански ратови	432
80. Нова омладина	438
81. Сарајевски атентат	443
82. Светски рат	445
83. Уједињење	452
84. Влада краља Александра	458
85. Између два светска рата	470

Предговор

ИСТОРИЈА СРПСКОГ НАРОДА др Владимира Ђоровића обухватиће целокупан приказ прошлости српског народа од најстаријих времена па све до данас. У књизи се излаже најпре политичка судбина Срба кроз све мене, толико многобројне и тако разноврсне, и додир и везе Срба са осталим државама и народима на Балкану. Судбина трију великих сила, у три периода српске прошлости, везана је за Србе и српски народ: Византије, Турске и Аустрије; Млеци, Мађарска, Бугарска, Албанија имају читаве векове своје историје у додиру са нама. У књизи су сви ти моменти приказани генетички, да се од почетка добије тачна слика о карактеру тих односа и о њиховом узајамном утицају. Схваћена тако, књига је, природно, обухватила и културну историју, хотећи да прикаже и културне везе и утицаје појединих народа. Читаве главе говоре о нашој књижевности и уметности.

Тенденција је књиге, да се истакне у довољној мери улазак српског народа у европску заједницу, да се обележе тешкоће с којима се борио и напори које је уложио, и да се, указујући увек на иницијативе и утицаје који су долазили са стране, нађе оно што је битно и трајно српско, и што је било позитивно и конструктивно. *Историја* треба да покаже, које су то унутрашње вредности и какве врсте биле, што су успеле да нас одрже кроз толике векове и кроз невероватно тешке кризе. У књизи нема националног самохвалисања, али има националне вере. Народ, који је претурio толике невоље, у најтежим приликама, нема разлога да се сада, ма у ком часу, предаје малодушности. Књига је рађена са свом научничком опрезношћу, и увек је имала пред очима само истину. Та истина је понекад непријатна за појединце или поједине групе, али она се морала рећи: без истине нема праве историје, а сем тога за оне, којима историја треба да буде „учитељица живота“, она губи свој прави значај чим хоће да извесне чињенице било прикрије, било изврне. У нашој прошлости има толико светлог, лепог и великог, да нас слабо и рђаво нема шта да узбуђује и оно чак долази као допуна великом, да га јаче истакне.

У нашој књижевности ова ће *Историја* бити новина. Књиге К. Јиречека приказују само стару српску државу, а *Историја* г. Ст. Станојевића излаже само политичку судбину српског народа. Ова нова *Историја* г. Ђоровића биће културно-политичка. У њој је историја свих српских области и држава, рађена синхронистички и са тежњом, да се што боље виде и обраде њихове етничке основе и развој заједница. У довољној су мери истакнуте и наше везе са Хрватима и Словенцима од најстаријих времена, кад смо несумњиво утврђени као једна велика племенска заједница, па све до нашег толико дуго очекиваног Уједињења. Покушало се нагласити, колико су које наше области утицале на дух и стварање народне целине и какав им је значај у заједничкој држави. То ће показати довољно јасно, да нема дела у нашем државном организму, који нема заслуга за њ и који не представља једну неизлучиву позитивну компоненту.

Ова књига, сем овог свог националног интереса, показује још и то, како се у нас у последње време лепо развија историјска наука. Видеће се, колико је нових испитивања и резултата дошло после 1911. год, кад је објављена прва Јиречекова књига, и колико се у извесним питањима отишло даље. Поставила су се нова питања и пробудили стари проблеми. Овај велики Светски Рат, са својим променама свих врста, унео је у историјску схватања извесну очигледност, каква се раније тешко дала замислити. Пред нашим очима рушиле су се старе вишевековне државе и обарали се престоли; избијале револуције; померале се географске карте из основе; пред свет се постављала небројена, сложена и дотле неслућена питања изукрштаних интереса свих континената. То омогућава дубље улажење у схватања државних проблема и релација и суд с нешто више прегледа. Српска историја у вези је са општом, и не може се ни схватити ни радити без ње. Српско питање у многим погледу и нама самима постаје јасније, кад је у рељефу велике светске политике. Исто тако, поступци наших противника и велики историјски сукоби могу бити правилно цењени само кад их посматрамо у том великом оквиру и са целом позадином.

ПРВИ ПЕРИОД

1. ПОГЛАВЉЕ

Продирање Словена на Балкан

Сеоба или велико померање народа, које је почело узимати све већег маха од II века после Христа, беше један од најзначајнијих покрета у историји Европе. Он је, како је то лепо примећено, значајно у исто време и распадање и обнову. Стари свет, коме је политички била главни представник моћна Римска Империја, узмицао је и падао под неодољивом навалом свежих и активних племена која су, најпре са севера а после и са истока, стремила према његовим средиштима. „Како за нашу државу настају већ последња времена“, писао је још Тацит у својој *Германији*, „најбоље што нам још срећа може да поклони јесте неслога међу непријатељима.“

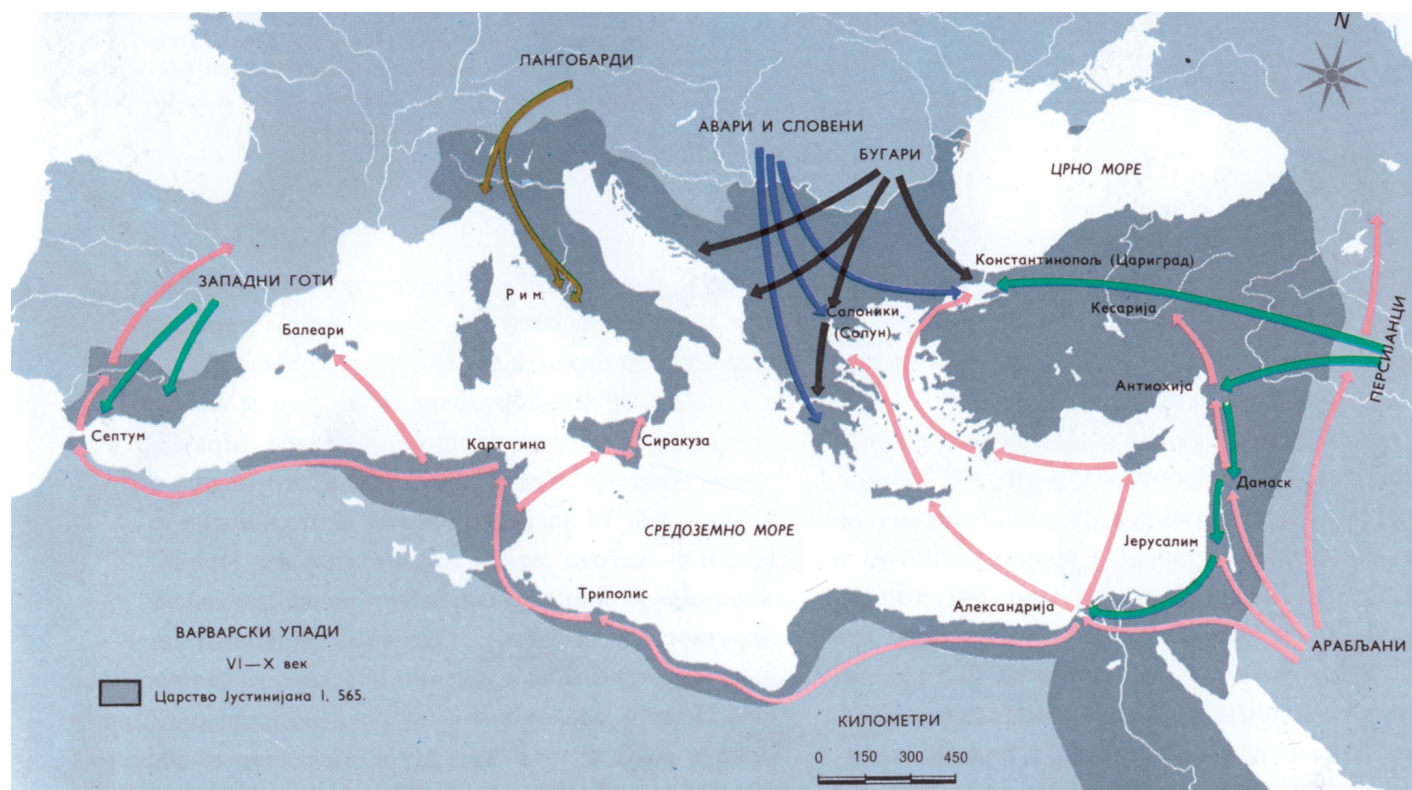
Узроци и мотиви за та велика померања читавих племена и народа разноврсни су и веома сложени, али је њихов процес готово, по правилу, морао доводити до сукоба са Римљанима. Ови су били далеко истакли своје државне границе; својим освајачким прохтевима изазивали су на доста страна реакције угрожених; под својом влашћу држали су све главне прилазе за Средњу и Јужну Европу и њена најплоднија и најпитомија подручја. Већ крајем II века воде се борбе на дунавској линији између Римљана и германских племена која су у покрету; а експанзивни и многобројни Готи допиру све до обала Црнога мора, да се

у наредном веку, са појединим одредима, пребаце, пустошећи, у Малу Азију и подножје Кавказа. Од средине III века почиње готска офанзива на Балканско полуострво, извођена претежно из старе Дакије и данашње Румуније. Осећајући тешкоће одржавања сувише далеких и растегнутих граница, Римљани се решавају, пред крај III века, да напусте извесне области, као, на пример, истакнуту Дакију, па да на продорно повољнијим границама, са више концентрације снага, изврше бољу организацију одбране. Али, Римској Царевини није било помоћи. Иако је опасност од насртљивих варвара била очигледна, у Империји се ипак, у неколико махова и на неколико страна, воде огорчене и безобзирне борбе разних претендента за царски престо. Неколико таквих обрачуна учињено је и на балканском подручју, неки пред очима спољашњих непријатеља. У много прилика тражи се чак сарадња туђинаца, и за ту сарадњу жртвују се крупни државни интереси. У IV веку многи „илирски“ цареви, чије реформе мало раније започиње Диоклецијан, који су потицали из разних места Илирикума и који су долазили на власт захваљујући углавном својим војничким способностима, успели су, донекле, да изведу извесне реформе и развију војничко самопоуздање, али ни они нису могли да спрече процес распадања. Царевина је постала претешка да би се могла у целини одржа-

ти. Свестан тога, а руковођен и другим разлозима Константин Велики је подигао Цариград (330. године) као нову престоницу, давши тим нарочит значај Балканском полуострву. Године 395. изведена је и стварна подела Царства на Источно и Западно, иако то можда није била права тенденција творца те поделе, цара Теодосија.

Крајем IV века, око 370. године, појавише се хунске гомиле на подручју данашње Русије. Под њиховим притиском извесна племена тога подручја се повлаче према западу, док им друга, покорена, признају власт. На ударцу Хунима бежу нарочито Готи, врло моћни, који су се ту разлучили у две велике скупине, Источну и Западну. Док су Источни добрим делом признавали хунску власт, Западни су почели читав низ необичних пустоловина. Један њихов део спустио се на Балкан, потукао ту једну царску војску и у смелом залегу допро до самог Цариграда; после тог првог продора, који је био сузбијен, они се прибирају поново и мало преговорима и обећањима а мало силом и претњама постају упола господари на Балкану. Са Балкана прелазе у Италију, где 410. године заузимају и пљачкају Рим. Покоривши и потиснувши Готе, Хуни су несметано продрли до Дунава, повукавши са собом делове прегажених народа, германских и словенских.

Појаве Словена у подручју око Дунава несумњиво су повезане са гот-

ским повлачењем и хунским надирањем. Мешања Гота и Хуна и са њима померања Бугара на том подручју оставило је трага у нашим старим сећањима и споменицима; тиме се да тумачити што неки наши стари писци, са Стефаном Првовенчаним, називају Бугаре Готима. До тада је правац померања био углавном од севера према југу и југо-истоку, а знатно мање према западу; са појавом Хуна почиње велико кретање маса према западу и југозападу. Дунавске долине постају попришта дугих борби; врло погодна панонска котлина је крајњи циљ многих сеоба, а Влашка служи неколико столећа као нека врста подручја за прелаз. Већ германским надирањем поремећени поредак на дунавској линији претвара се у потпун етнички и државни хаос. Ту се сручују и мешају староседеоци и дошљаци, гоњени и гониоци, побеђени и победници, расе Европе и Азије, најразноврснији типови и језици.

За времена хунског господара Атиле (433–453), „бича господњег“, који је задао страх целој Европи и чије су ратничке гомиле прелазиле дубоко у Француску и Италију, страдале су много и северне балканске покрајине, нарочито подручје од Дунава до Јужне Мораве. После његове нагле смрти распала се хунска држава за необично кратко време. Њеним падом користила су се углавном два германска, Хунима подложна племена: Готи у Панонији и Гепиди у Дакији. Готима је био господар Теодорих, јунак германске епске поезије, човек веће вредности. Он се брзо снашао у хунском расулу и постао је, за мало времена,

једна од главних личности у историји Балкана и Средње Европе. Он покорава и уједињује готска племена на подручју европског дела Источног римског царства. Његова моћ је толика да га цар Зенон 484. године именује конзулом, бојећи се да се од дотадашњег савезника не преметне у непријатеља. Када му је готски елеменат постао и сувише сумњив, цар упућује Теодориха, као свог мандатора, у Италију да тамо силом преузме власт од моћног господара Одоакара, који беше 476. године срушио Западно римско царство. Одазивајући се царевом позиву, Теодорих је 488. године кренуо са највећим делом својих људи на Италију, оставивши панонско подручје и дунавску линију без правог господара.

На плодна подручја, која су напустили Готи, кренуло је више варварских племена. Северна граница Царевине имала је ту доста незаштићених прелаза, јер цар Зенон није могао да, уместо Гота, њихову одбрану повери својој војсци. Као врло активни јављају се на тој страни, одмах после одласка Гота, хунски Бугари. *Бугари* су азијског порекла, хунско племе са доста мешавине, што им и име каже (у турско-монголском *bulgha* значи „мешати“). Припадају и јужнотатарској раси (чагатај), а по језику су најсроднији чувашкој групи, очуваној у источној Русији, у области Поволожја. Њих су повукли са собом Хуни; „стара Бугарска“, како се у VII веку назива њихова постојбина, налазила се претежно у кубанској области, на путу хунској бујици. Већ 482. године звао их је цар Зенон у помоћ против Гота. У борби са Готима Бугаринисуима-

ли среће; али су зато сад, после њиховог одласка, желели да се богато окористе.

Продирање варвара у то доба помагале су у Источном царству и друге прилике. У Византији је иза смрти цара Зенона (491) дошло до грађанског рата. Царица његова, Аријадна, успела је да протури за цара једног од својих нежних дворских чиновника, силенцијара Анастасија, који се венчао са њом четрдесет дана после Зенонове смрти. Против њих се, с извесном сумњом у узрок цареве смрти и са много огорчења, диже Лонгин, брат Зенонов, са својим земљацима Изаурима. Лонгин убрзо би ухваћен у Цариграду, прогнан у Египат и тамо силом натеран у свештенички чин, али се устанак, који је он потакнуо, разбукта по Изаурији. Византијској војсци требало је три године да угуши покрет и да добије главе последњих и најопаснијих противника. Да би се унеколико обезбедило од евентуалних нових побуна, цар Анастасије нареди да се велик део Изаура расели са њихових огњишта и насели по Тракији. Поред политичких побуна било је и великих верских смутњи. Цариградска патријаршија, желећи да појача свој углед као Патријаршија престонице и да изведе црквено јединство на истоку, била је решила да се цариградском патријарху признају исте повластице какве је имао папа у Риму за запад и да цариградски патријарх постане положајем најстарији од свих источних. Услед тога, незадовољство је било почело да добија антигрчко обележје. Читаве покрајине Мале Азије и Африке устадоше против цариградских одлука и постајала је не мала

опасност да покрет са верског пређе и на чисто политичко поље. Између Рима и Цариграда дође, услед тога, чак до стварног раскида. Најзад, 502. године, Византија се, без потребе, заплела у трогодишњи рат са персијским владаром Кабадом, не успевши да оствари било какве стварне успехе.

Све те ствари су, без сумње, пратили и варварски народи око Дунава. Није случајно да оне исте године, 493, када у Цариграду бесни изауријска буна против цара и царице, варвари прелазе Дунав и упадају у Тракију, где с успехом војују. Анастасије, немоћан за борбу на више страна, шаље Теодориху, победнику у Италији, владарске знакове последњег римског императора, да би био сигуран барем од њега; а на дунавске варваре, међу којима су главни Бугари, шаље јаку војску. Године 499. код реке Цурте, та војска која је имала 15000 војника и 520 ратних кола, била је страховито потучена, изгубила је четворицу вођа и више од 4000 ратника. Охрабрени тим успехом, Бугари наставише борбу, и, 502. године не наивши ни на какав отпор византијске војске, опленише немилице Тракију. Није немогуће да су Изаури, које је Анастасије силом колонизовао у тим крајевима, можда и намерно, да му се освете, суделовати са Бугарима или им помагати разним обавештењима. За то време Готи су из Италије проширили свој посед и на источну обалу Јадранског мора, заузевши сву Далмацију у римским границама, све до Колубаре, и читав Срем са Сингидунумом (данашњим Београдом). Чак и подручје Моравске долине постаде несигурно. Године 505. ту је изведен један тако силан напад Бугара и њихових помага-

ча на Византијце код реке Мораве (Марга), изгледа негде око Параћина, да је, према речима савременика, код поражене византијске војске сасвим скрхан војнички дух отпора. А. Васиљев мисли да је у овим нападима могло бити и Словена. Али, у савременим изворима о томе нема апсолутно никаквих поузданих вести.

Те борбе и стални унутрашњи немири, нарочито у Цариграду где су странке у популарном Циркусу стварале честе nerede, исцрпише у великој мери војне снаге у држави. Ј. Кулаковски, у својој опсежној *Историји Византије*, узима са пуно разлога да су, услед свих тих метежа и напада, прибалканске области биле опустеле у знатној мери и да је централна власт била прилично немоћна. Цар се озбиљно забрину за судбину неких својих области, па чак и самог Цариграда. И стога се, из страха од продирања варвара и њихових ненаданих препода, одлучи да престоницу опаше јаким заштитним зидом, како би је обезбедио од изненађења и да би је у случају потребе могао лакше да брани. На ту мисао, чини се, да је био дошао и његов претходник цар Зенон. „Дуги зид“ Анастасијев (τὸ μακρὸν τεῖχος), који је хватао од Црног до Егејског мора, у линији од Селимврије до Хераклеје, био је дугачак неких 40 римских миља, висок и дебео по 6 метара и допуњен кулама за војнике. Имао је 600000 кубних метара камена. Осим тога, да би мало више био сигуран од напада варвара, цар помаже, по завршетку дугог зида (512), и насељавање, у доњим крајевима око Дунава, германског племена Херула, које се потуцало по свим крајевима Европе и једним делом, у V веку, сачињава-

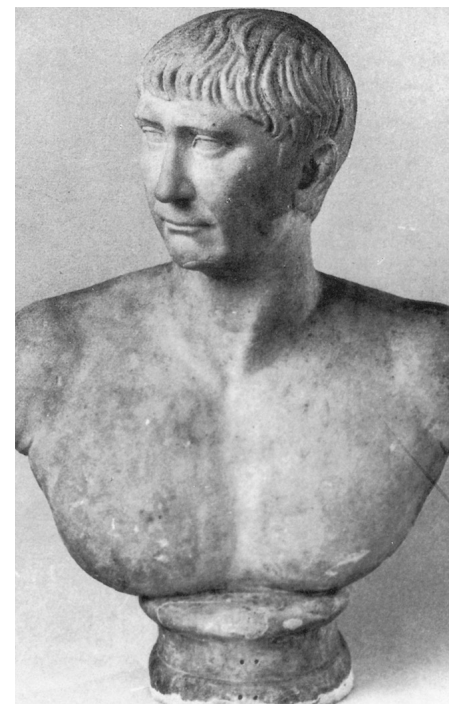
Отац цара Трајана, први век

ло пратњу и помагаче Атилиних Хуна у тим пределима, а у ово доба било је савезник Источних Гота. Колонизација туђинаца за заштиту државних граница била је мера којом се Византија није послужила само једном и на једној својој граници. А колико је та мера стварно била подесна да заштити државу и колико је откривала њену слабост показују, најбоље, догађаји који су дошли после тога.

Крај Анастасијеве владавине био је врло буран. Ушавши у страсне верске борбе као еутихијанац, он је изазвао против себе скоро сву хијерархију и велики део народа. То нерасположење повећали су још и нови финансијски намети. После једне буне цар позатвара и поубија многе угледне бунтовнике; свргнуо је тројицу патријарха:

Трајанова табла

Трајан

Јупитер, други век

цариградског, антиохијског и јерусалимског; растерао је многе епископе и свештенике и изазвао пометеност у црквеним редовима. Тај метеж у држави искористио је војвода Витилијан из Залдапе са Дунава, латинског порекла, и диже 514. устанак у Тракији. Да би скупио што више војске, он је позвао у помоћ варваре. Међу њима је било много Хуна и Бугара. Са великом масом он је разбио неколике царево војске и, пљачкајући, продро до самог Цариграда. Одбачен одатле, после једне неуспеле поморске битке, он се повукао у унутрашњост као стварни господар Тракије, проширујући своју активност и на суседне области. Његов успех долазио је знатним делом од тога, што се он није истакао као прост бунтовник, него и као верски противник царев. Против цара и еутихијанаца изјаснили су се на својим састанцима епископи Илирика и Грчке, и после епископи Епира, помагани и од трупа тога краја. Под тешким утисцима разних борби и завера, дочекавши 517. један тежак упад варвара све до Термопила, стално у трзавицама, упоран и већ стар Анастасије је пресвишно једне олујне ноћи 518. године.

Мада му је влада била тако пуна потреса, Анастасије је, ипак, успео да спроведе доста реформи и нарочито да среди државне финансије. Када је склопио очи, државна благајна је имала огромне суме уштеђеног новца, са којим су његови наследници могли да имају маха свом стваралачком полету. Имају, нема сумње, право они који тврде да је Анастасије тиме створио основе за Јустинијанова дела и да, такав какав је био, и са позитивним и са негативним резултатима, представља увод у његову епоху.

После Анастасијевој смрти проглашено се за цара неочекивано поглавар његове телесне гарде Јустин. Неписмен и прилично прост, али одлучан и предузетан, тај човек је оставио своје родно село и кренуо у свет за бољом срећом, па је, захваљујући својој упорној енергији, храбрости (у изаурском рату стекао је царево поверење) и сељачкој лукавости, дошао је до највећег места у држави. Као исправан православац, он је био од еутихијанских противника и противника ранијег цара поздрављен као избавилац и био је помаган свим ауторитетима цркве. Он се био помирио и са Византијом, домамио га је у двор и именовао за магистрата војника и за конзула, да би га мало после смакнуо, и тако, као јединог опасног такмаца, заувек склонио са пута.

Пред крај живота остарели цар се све више ослањао на свог сестрића Јустинијана и учинио га је, најзад, у априлу 527. својим савладаром, како би му иза царево смрти, у августу те године, био предат обезбеђен и неоспоран престо. Нови цар, једна од најкрупнијих личности византијске историје, беше занимљива комбинација несумњиве бистрине и ширег духа са упорношћу тврде памети и неодмереношћу сурових инстинката. Образован пажљиво, он је имао енциклопедијско знање старих филозофа и жив интерес за многа питања савременог живота. Бавио се песништвом и богословијом (њему се приписује позната црквена песма „Јединородни сине“); био је врло упућен правник и његова иницијатива за кодификацију римског права и данас је на високој цени (*Corpus iuris civilis*), а као сјајан споменик његових високих уметничких тежња стоји славна Аја Софија, највеличанственија грађевина императорског Цариграда. Као владар, он је, међутим, држави донео само релативне користи. Прецењујући и своје снаге и средства, он је преду-

зимао послове који су се изводили са много напора и жртава, а завршавали често са врло проблематичним вредностима. Увукавши Византију у сукобе готово са свим светом, да би обновио стари сјај и значај Царства, он је исцрпео све њене изворе и сокове и довео је до потпуне изнурености и финансијске немоћи, што је постало готово кобно не само за његове наследнике него и за крај саме његове владавине.

Од писаца VI века знамо да је већ делимично током Јустинове, а у пуној мери с почетка Јустинијанове владавине настало опет живо кретање варварских племена у пределима око Дунава. Сваке године, казује један савремени грчки извор, проваљују Хуни, Анти и Словени *Σκλαβηνοί*, у византијске покрајине, и то кроз Илирик и читаву Тракију, све до Јонског мора и предграђа самог Цариграда. Прве прелазе покушали су словенски Анти, и нису добро прошли; али њихов први неуспех није обесхрабрио друге. Цар је, због тих упада, долазио понекад у велику неприлику. Ушавши у рат са Персијом, који је избио пред смрт Јустинијанову и узео крупне размере, Јустинијан није имао довољно војске да је супротстави нападачима са Дунава и да од почетка онемогући њихове намере.

Словени који су живели, иако многобројни и мало познати Европи и њеним писцима, на подручју које је хватало иза карпатских гора и од Висле све до Азовског мора, а делимично и преко њега, јављају се у историји својим именом тек у ово доба када су дошли, у свом изнуђеном померању према западу, наомак грчких граница, потиснути из своје првобитне још неутврђене постојбине у оном општем померању тих времена. Име Словенињ долази до корена *kleu* – *κλυω* – *κλυε*, и означава људе који живе око река; мноштво назива извора и потока очуван је све досад са тим именом, као: Словац, Словиње, Словин, Славница и др. Први пут се спомиње то име у теолошким питањима и одговорима Псеудо-Цезара Назијанског, *οοὶ Σκλαβηνοὶ καὶ Φυδωνῖτοι, οἱ καὶ Δανούβιοι πσοδαγόμενοι*. Са горње стране Дунава спомиње их, у првој половини VI века, и савремени византијски писац Прокопије, који наводи да Словени, заједно са једнокрвним Антима, заузимају највећи део простора на другој обали реке. И сви други писци VI века познају Словене у тим крајевима. У Седмоградској они су оставили много топономастичког трага, а данашња Влашка се једно време тада звала по њима *словенском земљом*. Значи, дакле, да су ту они стигли у већим масама током друге половине V и на почетку VI столећа, заједно са хунским и бугарским четама које су надирале из источнијих крајева Европе и потискивале Словене, имајући их више као подложнике него

Царица Еуфимија

као савезнике. Нарочито беху на удару словенских племена иза карпатских кланаца, од Дњестра до мора, она која спомиње савремени Јорданес (Sclaveni, Sclavani) куда су највише и најлакше пролазили надирачи да би се спустили у обе дунавске котлине, панонску и дачку. Због зависности од тих завојевачких народа словенско народно име је код многих западних писаца и племена доведено у етимолошку везу са латинским називом робова; Словѣнинъ – Sclavanus – Sclavus. Подручје данашње Румуније држали су у то време германски Гепиди, који су 536. године преотели Срем од Гота. Они су у извесној мери спречавали надирање Словена, али нису могли да га омету свуда и у свакој прилици, као што то нису могли ни осталим варварима. Када су се они у трећој десетини VI века стали померати према западу, вероватно под притиском словенских маса, Дакија је све више постајала нека врста отворене капије. Цар Јустинијан, немајући на располагању довољно војске, почео је и овде, као и на другим границама Царства, да подиже куле и утврђења и обнавља старе градове, како би спречио продирање непријатеља. На дунавској линији подигло се 80 утврђења, а после се тај систем одбране пренео и на унутрашњост. На граници цар је са планом поћаривао суревњивост варварских племена награђујући једне, заваравујући друге а гонећи треће.

Против тих нових дунавских непријатеља Јустинијан је, у оскудици довољне војске, постављао добре заповеднике; најпре, свог синовца Германа, вештог и срећног у борбама, па после Хилвуда (531. године), пореклом Анта. Овај се храбро борио против својих савезника, али је после три године и настрадао од њих. Иза те двојице не дође нико да их достојно замени и притисак нападача поче да бива све тежи. У то време изби у Цариграду и једна опасна буна против цара, потекла од монофизита и присталица Анастасијевих потомака, и то још више омете организацију отпора на северној страни. После, тек што је славни царев војвода Велизар крваво угушио буну, поче нови рат са Вандалима у Африци, а три године доцније, 535. и опасно и дуготрајно војевање у Италији против Источних Гота. Заузет на толико страна, цар не доспева да обрати пуну пажњу догађајима око Дунава, нити у почетку томе непријатељу придаје ону важност коју придаје осталима. Због тога Словени, Анти и Бугари постају све слободнији и све насртљивији и све се више учвршћују на плодном земљишту, на коме су се нашли. Једна борба између Анта и Словена 533. године омеља је за неко време њихове акције против Царства, али су зато Бугари искористили италијански рат, провалили су дубоко на Балкан и имали

Византијски мозаик, шести век

су веома љуте борбе са византијским проређеним посадама. Чак је поглавар Илирика, Хун Аскуп, био заробљен од Бугара и одведен у њихову земљу.

У оскудици своје војске, заузете ратом у Италији, Византијци су тражили помоћи и од племена која су делимично прелазила Дунав и постајала њихови поданици. Када је Гепид Мундо, поглавар Сирмиума, приставши уз Византију, постао заповедник Илирика, он је ту нашао „мноштво Бугара“, који сигурно нису били само четници. У борбама против Гота царевом вођи Велизару, после заузећа Понтуса, долази помоћ од 1600 коњаника са византијским заповедницима, али са војницима састављеним „највише“ од Хуна, Словена и Анта, и то од оних што станују са горње стране Дунава. Њихов византијски вођа зна чак и неке карактеристике ратовања Словена. Они су вешти, саопштава он, да се сакрију за грм или за камен и да, искочиши изненада, заробе жива непријатеља. „Око Дунава, где станују, тако су увек нападали Грке и остале варваре.“ У византијској војсци против Персије било је не само словенских и антских војника него и заповедника. То заједничко војевање знатно је допринело да Словени упознају изблиза грчке војне обичаје и тактику и да се њима после и сами послуже; а слабост ромејска, која је требала и тражила њихову помоћ, давала им је уверење да немају одвише опасна противника.

То сазнање могло је да се појачава сваки дан, дуготрајан рат у Италији против Гота са сваковрсним обртима очевидно је црпео снаге Царства и изазивао својим економским последицама не само незадовољство него и нове непријатеље. У скоро покореној Афри-

ци избијали су немири и завере, због којих се морала тамо држати и стално занављати јача посада. Око 540. године поче и персијски владар Хозроје нове нападе на византијске области у Малој Азији, на економски најразвијеније и за Царство најважније.

Искоришћавајући ту запосленост Византије на другим странама, и Словени су, као и други народи њиховог суседства и по њиховом трагу, прелазили Дунав и ишли у пљачку. Хроничари бележе један страхан упад Бугара-Хуна у то време. У Илирику су била узета 32 града, а 120000 заробљеника одведено је преко Дунава. Јустинијан је, да умири барем неке, нудио Словенима погодбу. Под условом да бране слична упадања Хунима-Бугарима, он је уступао словенском племену Анта стари град Турис, подигнут од цара Трајана, и земљу око њега, обећавајући им уз то сваку потпору и доста новаца. За Словене је то био доказ више о ослабелој снази Царевине. Најзад, 542. године, пошто се и пре јављала, страховита куга је захватила европски свет косећи људске животе. Нарочито је пострадао од ње у улици збијен, много насељен и никад много хигијенски град Цариград – сам Јустинијан је једва преболео – али нису била поштеђена ни провинцијска места, заједно са њиховим и иначе проређеним војничким посадама.

Када се решавао да почне акцију против Гота у Италији, цар Јустинијан је пожurio да им што пре одузме Далмацију, како би му послужила за једну од веома погодних операционих база. Његова војска груписала се доиста, углавном, на обалама Далмације, сузбијајући готске покушаје да се искрцају и поврате изгубљено. Али у самој унутрашњости западног Балкана није

се обраћала довољна пажња; тамо су биле огромне планине, тешко проходне, са великим шумама и са путевима недовољно погодним за веће експедиције, и византијска војска се туда ретко појављивала. То су добро пратила племена са дунавске линије и према томе су удешавала своје упаде. Било је готово као правило да, кад се византијска војска пребаци у Италију, онда нагрну Словени преко граница у већим гомилама, мамљени погодним приликама и изгледима за лак плен.

За време тог дугог готског рата, кажу грчки извори, Словени упадају готово сваке године у суседне области Византије. Почеше се већ помало и привикавати да на десној обали Дунава, често дубоко у унутрашњости Царства, и презимљују и да се понеки ту и задржавају и настањују. Управо у време када је војвода Велизар успео да преотме од Гота Рим, словенске чете опленише сав Илирик све до Епидамна (Драча), убијајући и робећи кога стигну и отимајући чак и саме градове, јер „није било никог да их брани“, бележи један савременик. Византијска балканска војска, од око 15000 људи, није смела да се упусти у борбу са њима, што значи да су Словени бројем били знатно јачи и опаснији. Ромејске ствари уопште не иду добро. Рат у Италији не може да се води без довољних средстава војске, и Велизар, немајући тога, моли да буде опозван. Гепиди, један

готски огранак, заузели су град Сирмиј 536. и готово сву Дакију, а Лонгобарди-ма је цар уступио Норикум и панонске тврђаве, да би их добио као савезнике против Гота. Али то њима није сметало да, спустивши се до Саве и Дунава, до близу Гепида, проваљују у Далмацију и Илирик и да тамо, иако цареви савезници, плене и робе. Убрзо су варварска племена на северној граници почела дугу и немилосрдну међусобну борбу, а посебно Гепиди и Лангобарди. Цариград је то и желео, хотећи да их види крвно завађене и упућене за помоћ и зависност од њега и онеспособљене за ма какву заједничку акцију већег стила. Те борбе слабиле су, нарочито према Словенима, отпорну снагу Гепида. И стога видимо да словенско надирање и ширење узима све више маха, уколико су Гепиди више заузети у борбама на западној страни.

Те борбе између Гота и Византије, између варвара са Дунава и царских чета, између Гепида, Херула, Лангобарда, то гушање са пуно крви, створили су у тим областима око Дунава једно стање у коме се многим чинило да је све могуће. Ауторитет власти није се осећао много даље од зидина појединих тврђава. Када се Царевина кретала да покаже своју снагу, то је било само на махове и увек у локалним акцијама на самом Балкану. У паузама, после напора, куљале би кроз многе пролазе свеже чете варвара, увек спремне за харање,

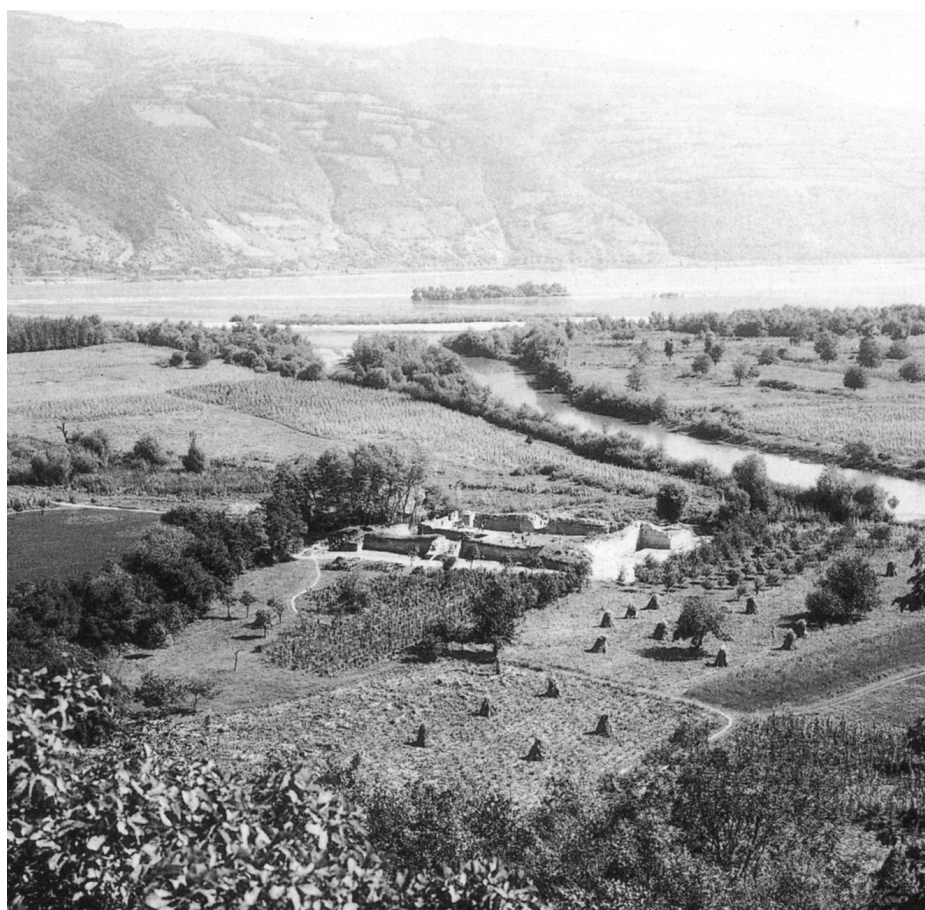

Бронзана светиљка

често са новим придошлицама, а власти су биле немоћне да их свуда спрече. Царска војска односила је понекад победе, где се за њих дала прилика; али, против ненаданих упада и препада и против сталног плевљења северних граница туђим елементима није могло бити другог лека него да се тамо образује јака и непробојна одбрана.

Један страховит упад Словена у унутрашњост Царства забележен је 548. године. Једна њихова чета, не већа од 3000 људи, прешла је без запреке Дунав, па без икакве муке и Марицу, и ту се поделила у две групе. Пролазећи у пустошењу Илирик и Тракију, те групе су тукле византијска одељења, са којима би се сукобиле, иако су понекад биле слабије бројем. Једно јако одељење коњице, које се налазило у трачкој тврђави Цурулу под заповедништвом царског дворјана Азбада, покуша напад, али би разбијено „без икакве муке“ и „поубијано у најсрамнијем бегу“, а сам Азбад заробљен. Њему су нападачи најпре скинули ремење од коже на леђима, па га онда бацили у ватру. Словени су потом, несметано, ударали и на тврђаве, стекавши искуства и у опседању; а пре, говори Прокопије, „нити се усуђиваху сићи у равницу нити борити се око градова“. Тако заузеше и приморски трачки град Топер, дванаест дана хода од самог Цариграда. Мушко становништво у њему, око 15000, поубијаше, а жене и децу са свим благом поведоше у робље. Овај словенски поход описан је као језовито дело клања и мрцварења, равно хунским крволоштвима и потиरे потпуно ону стару романтичарску слику о питомости и мирољубивости старих Словена. Иза њих су као свиреп траг остајале леши-не поубијаних без обзира на године, и то посмицаних не мачем или стрелом, него набијених на коље или премлаћених по глави, пошто би несрећницима руке и ноге биле спутане међу четири даске у процеп. Друге су, не могавши их са собом уз многу стоку повести кућама, угонили у њихове стаје и тамо их све заједно спаљивали. У своју земљу повели су робља на десетине хиљада.

После Велизаровог повлачења ствари у Италији пођоше сасвим рђаво за Византијце, и готски владар Тотила имао је да савлада још само извесне слабе ромејске посаде које су се

Остаци римског утврђења на Дунав

Златни византијски крст

храбро опирале, али без помоћи из отаџбине биле су осуђене да пропадну. Када је била непосредно угрожена чак и Сицилија и Месина, одлучи се Јустинијан да још једном скупи снагу и покуша срећу. За врховног вођу постави свог синовца Германа и даде му довољно средстава да прикупи и организује војску. Герман је био човек јаче вредности и уживао је добар глас; нарочито су га се прибојавали Анти и Словени, против којих је раније с успехом ратовао на Дунаву. Док је он у Илирику, у Сардици, опремао војску, пређоше Словени, у броју као никад дотад, у Византију и утаборише се пред Нишем. Неке од њих, који су се расули по земљи да би пљачкали, ухвате Византијци и испитају, па чувши да намеравају напасти чак Солун и околне градове обавесте одмах о томе цара. Овај се забрину и нареди Герману да одустане од похода на Италију, него да свакако гледа сузбити Словене. Ови, дознавши за то и рачунајући са Германовом војском, не усудише се да приме борбу, него, прешавши илирске горе, спустише се у Далмацију. Када је минула та опасност, Герман нареди да се војска спрема за Италију, али му, услед нагле смрти, не би суђено да наум изведе. Његови заменици дођоше у Салону и одлучише да ту презиме, налазећи да би, због одмакла времена, било тешко предузети сувим пут за Италију (550. године). У то време пређе преко Дунава нова група Словена и споји се с онима који су

се већ налазили на другој страни. Већ је онда било упадљиво то прелажење и наваљивање Словена на Византију, кад год ова предузима јаче акције против Тотиле и Гота. Зато није чудо што се у Грка јављало подозрење да то не бива случајно и да између Тотиле и Словена постоје неке везе. Они су их тумачили подмићивањем Словена од Тотила, углавном оним средством којим су се сами Византијци служили изигравајући суседне народе у своје сврхе. Карактеристично је, доиста, да је Тотилино име остало дуго и добро запамћено код Јужних Словена и да најстарија наша хроника, *Дукљанска*, ставља Тотилу на чело словенских владалаца. Што су Словени упадали у византијске покрајине обично онда када је ромејска војска прелазила у Италију није тешко разумети. Они су имали прилике да се обавештавају о тим кретањима од својих људи, и, знајући да због мало војске неће наићи на озбиљан отпор, ишли су преко Саве и Дунава више у пљачку него у борбу.

Против тих нових словенских чета цар је овог пута опремио приличну али изгледа недовољно извежбану војску. Сукобила се са Словенима чак код Адријанопоља. Претоварени пленом, када су угледали Грке, Словени су се повукли на једно узвишење, чекајући напад; док је царева војска у почетку оклевала, касније је, натерана нерасположењем војника због оскудице у храни, почела борбу помешаним осећањима. Византијски пораз био је, услед тога незадовољства у војсци, потпун; Словени су први пут том приликом отели и њихову заставу. Несметани, они су иза тог наставили плењење и опустошили су област Астику, за коју се дотад није памтило да је била харана и која је, према томе, дала ретко богат плен. Овако пљачкајући, словенске чете су стигле до самог великог зида, мало више него дан хода од самог Цариграда.

Калпак, четврти век

Јупитер, четврти век

да. Нова ромејска војска, у потери, стигла је једну словенску чету тих пљачкаша и повратила део плена и заробљеника, али су други успели да се још увек са богатом пљачком врате кућама.

Почути искуством после тих упада и жељни да несметано приберу нове чете за дефанзиван напад против Гота, Византијци су поставили довољно и веома пажљиве страже на дунавској линији да спречавају препаде са стране. Стога, нови словенски напади, 552. године, не иду више у Тракију, него знатно западније, преко гепидског подручја, у Илирик, у западну Србију или источну Босну. Тамо су прошли готово несметано, пљачкајући и убијајући. Византијска војска, несумњиво бројем слабија, није смела уопште да се упусти у борбу са њима, него је само нападала позадину и хватала појединце. Није чак могла ни да зада теже ударце Словенима при повратку преко самог Дунава. Колико је био словенски плен тог пута види се најбоље по томе што су Гепидима за превоз преко Дунава плаћали по дукат за главу и успели, наравно, да одвуку читав плен. Да би у будућности спречили везе Словена са Гепидима, у Цариграду се већ мислило о томе шта да се понуди овим другима, па да Словене оставе осамљене и тиме лакше доступне освети. Али борба која је ускоро настала између старих крвних непријатеља, Гепида и Лангобарда, дала је цару прилике да јефтиније дође до решења. Да би казнио словенске помагаче, он се ставио на страну Лангобарда и помагао им је, без посебног војничког учешћа, да победе. Али пораз Гепида није умањио опасност по Царевину; њихова места узимали су Словени, и то у све већим масама.

После Тотилина пораза код Тагина и његове погибије (552. године) и после тим проузроковане пропасти

Константин Велики, четврти век

готске државе престају за неко време упади Словена и других народа преко Дунава. Уплашила их је, том приликом, показана упорност и енергија Царевине и могућност да се та војска победилаца обрне сада против њих. Престале су, можда, у исто време и све везе које су имали са Готима и Тотилом. По свој прилици, после пада Италије Јустинијан је могао да у први

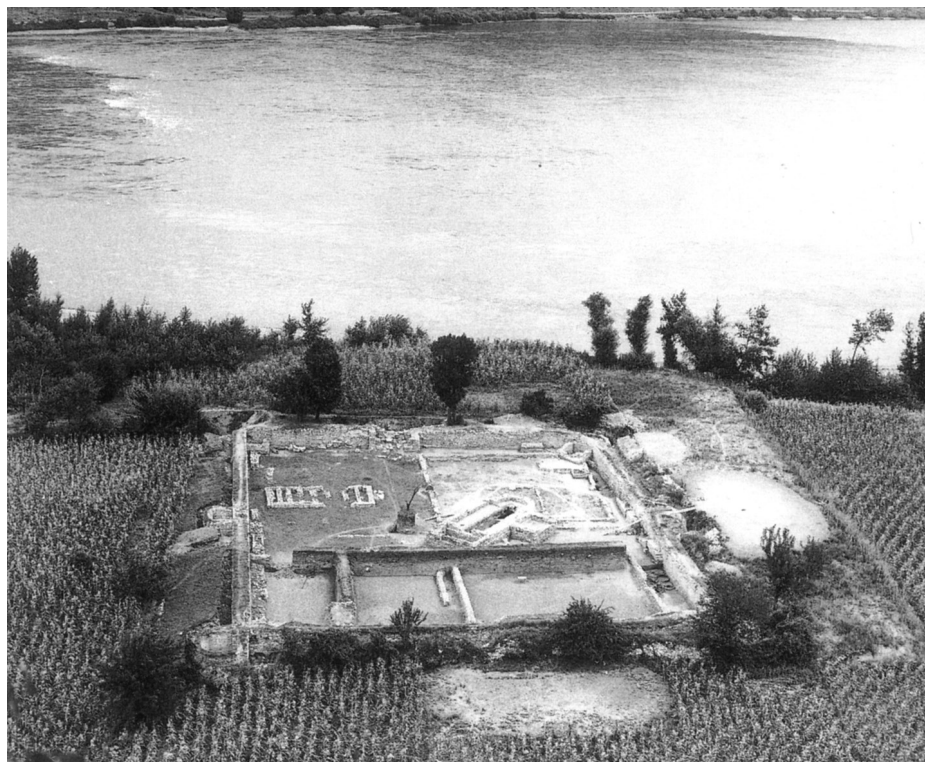
мах одвоји и мало више војске за посаде у градовима у унутрашњости и да појача страже око Дунава, ако ником другом, а оно Трачанима и Илирима, које је у великом броју био покупио за последњи напор против Тотиле.

Крај Јустинијанове владавине био је, иначе, врло суморан. Он је остао победник на неколико страна, скрхао је опасне државе и Вандали и Гота, успео је чак да закорачи и у Шпанију, мучену унутрашњим борбама, али је све то донело врло мале или готово никакве користи снажењу матице Царства. Непрестано ратовање тражило је силне људске жртве, варварисало нарави и рушило општа добра и материјалне и духовне културе. Цветна Италија постала је гомила згаришта и поприште подивљалих људских чопора. Северна Африка је од рата и куге опустела готово сасвим и све више је пропадала. Државне финансије биле су све мање, и као последица дошао је, с једне стране, тежак притисак на народ да се створе нови извори прихода, и, с друге, опште падање вредности и поскупљивање живота. Злоупотребе од недовољно плаћене војске и чиновника постају јавна саблазан. Прве цареве уредбе – да се дође до финансијске равнотеже – тичале су се смањивања војске. Уместо 645000 људи, колико је требало бити у логорима, остаје једва 150000, и то расутих по свим покрајинама пространог Царства, од Мале Азије до Шпаније. Па, и та тако сведена војска била је бедно издржавана, неуредно плаћана и слабо храњена; долазило је чак до тога да су војници морали понекад и да просе

или да беже из легија. Око 558. године напуштају се многа утврђења у Мезији и око Дунава; код Лаза у Азији византијски заповедници рушили су својим рукама зидове утврђених места која су напуштали, да не би послужила после непријатељу. Заморен и остарео, цар се бавио више црквеним него војничким пословима и његова клонулост осећала се и одржавала и у свим другим државним органима.

Пред крај његове владе опасност од „варвара“ запретила је непосредно самом Цариграду и очевидно показивала једно зло, које, поред свих далеких успеха на западу, није могло да се спречи на кућном прагу. Година 558. била је врло тешка. Силан земљотрес у Цариграду оштетио је многе зграде, а Анастасијев зид, занемарен иначе, развалио се на неколико места. Услед оштре зиме Дунав се био толико следио да су преко њега могли прелазити не само људи него и тешка кола. Ту прилику искористио је вођа кутригурских Бугара, Заверган (Заверхан), да провали у Византију. На пут му није стао нико. Чак се изричито наводи да је нашао пусте пограничне крајеве и да је без муке допро до Тракије. Са једном четом он је, кроз проваљени Анастасијев зид, дошао готово до пред саму престоницу чинећи насиља сваке врсте. У Цариграду је настао велик метеж добеглица и неописан страх. Јустинијан је дао неке драгоцености пренети у Малу Азију, што још више појача опште запрепашћење. Што је најгоре, у самој престоници не беше довољно праве војске за борбу. Царска гарда, схоларији, беше више за параду и нимало свикла боју, а и бројно је једва достигала да запоседне најважније тачке на самим градским зидинама. У невољи је био позван стари Велизар да спасава град. Са мало ветерана и слободних трупа, са много сељака, који су имали у згодан час да захалачу са свих страна, искусни Велизар је успео да одбије непријатеља, искористивши грабљивост Бугара, који, раштркани ради пљачке, нису били способни за концентрисане акције. Клонулост царева испољила се, међутим, и том приликом. Заверган, који се после узмака испод Цариграда доста брзо прибрао, јер није било никог да га гони, тражио је од Јустинијана новчане накнаде и добио их је, пошто цар није хтео да отеже преговоре.

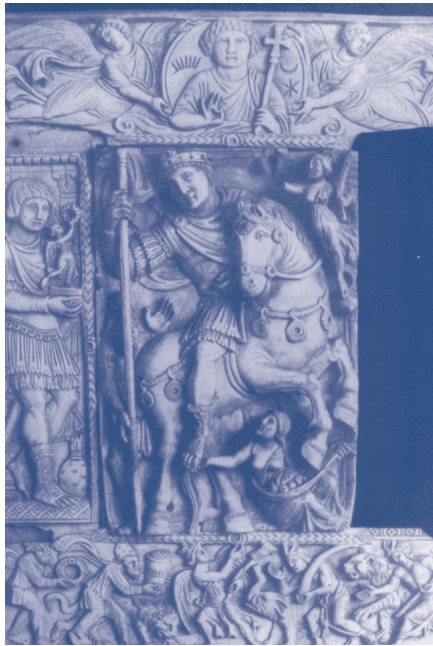
У то време долази на византијске границе још једно ново азијско племе, које ће неколико векова бити једно од најважнијих у историји Средње Европе. То су Авари или Обри. Под овим другим именом били су нарочито познати међу Словенима. Турско-татарског порекла они су раније становали негде иза Каспијског мора. Обликом, бојом лица и обичајима они су толико блиски Хунима да их многи од старијих писаца или потпуно мешају или свесно

Остаци римског утврђења

идентификују са њима. Један византијски писац, Теофилакт Симоката, који има најбоља обавештења о њима, тврди да они и јесу у ствари Хуни, а да су аварско име узели од славног племена Авара, да би тим именом створили себи већи углед. Номадско племе, они су мењали своја седишта, често вољно, а често и присиљени. У турском *авар* означава уопште бегунца и скитача. Овог пута (552. године) њих су били потисли Турци и у бегу пред њима Обри-Авари су, иначе као и сви Хуни добри коњаници, допрли на западне обале Црног мора. Отуда, њих око 20000, бежећи даље, оставише и Црноморско приморје и допреше до Дунава, потискујући при том пред собом народе који су живели онуда. То њихово бекство запамћено је добро и Византијци су им га доцније чешће пребацивали, док су Турци сваком приликом наглашавали да су Обри још њихови поданици и да, ма где били, не могу избећи мачу њиховог султана.

То бежање Обра и борбе које су настале услед њиховог надирања према западу, као и међусобна клања хунских племена изнад Дунава, изазваше општу пометеност. Заплашена племена тих подручја нису знала шта све може изићи из тог општег непријатељства, и стога се, у невољи, обраћају Цариграду нудећи тамо своје услуге; у ствари, траже да она сама буду отуд подржана. Цар их све прима, усвојивши једном тактику мићења и узајамног изигравања варвара. Обри поступају као и остали и 558. године преко Алана успостављају везе са Грцима. У земљи

Византијски рељеф у слоновачи

Лаза бавио се тада Јустин, син Германов, кога Алани обавестише о жељама обријским, а тај саопшти даље цару. На Јустинијанов захтев дође у престоницу посебно обријско посланство. Оно се ту разметало снагом свога племена и његовом непобедивошћу и излагало је користи које би могло имати Царство од њиховог савезништва, а тражило је као цену за своје услуге достојне дарове, сталну плату и плодну земљу за становање. Доследан својој политици, Јустинијан је пристао на то. Савез је био склопљен и наилазио је на изве-

сно одобравање у престоници, јер се Византијцима чинило да је главно да други за њих свршавају послове, па свеједно да ли ће Обри победити или бити побеђени. И одиста, они ускоро почињу нападе за рачун Византије на много страна, и боре се са Утигурима, Залима и Сабирима и љуто нагрђују Анте. Веома лукави и вешти, они се убрзо сналазе на новом подручју, разабиру односе у суседству и ускоро шире своје подручје. Око 562. године шаљу посланике у Цариград и траже да им се одреди земља за насеља. Према предлогу стратега Јустина, цар им понуди бившу постојбину Херула, такозвану другу Панонију, али Обри не примише те понуде. Јустин беше, међутим, поверљиво сазнао да је жеља Обра, у ствари, била сасвим друга: они нису тражили земљу за стална насеља, него као погодан терен за пљачку и стога су хтели да пређу на десну обалу Дунава, и то, ради лакшег успеха, дозволом Царевине. Сазнавши за то, Византија подозриво прати понашање Обра, одузима им оружје, које су куповали на њеном подручју, спрема одбрану граничне реке и одбија да испуни постављене захтеве. То је изазвало протесте Обра, а онда убрзо почињу и припремања за отворена непријатељства. Што се није могло добити лукавством, требало је освојити силом.

Сукоб се заоштрио још и тиме што је после Јустинијанове смрти (565. године) његов наследник Јустин II променио из основа ујакову политику према варварима. Поремећене државне финансије и сувишна попустљивост до-

Остаци Галеријеве палате у Гамзиграду

Византијски медаљон

веле су владу у врло тежак положај, и у земљи се јавила јака струја против Јустинијанове широке руке. Јустин је сматрао да је мићење варвара било лоше средство за њихово смиривање; они су то схватили више знаком слабости него неком државном мудрошћу и услед тога је осетно страдао сам углед Царевине. Када су Обри упутили своје посланство новом цару, тражећи не само дотадашње дарове него и њихово повећавање, указујући, осим на своју велику снагу, и на заслуге које су учинили Царевини прекративши дотада уобичајена варварска пљачкања по Тракији, Јустин им даде одговор који је био пун императорске самосвести и нимало склон за Пазар. Они нису ни потреба ни страх Империје и то све што се чини за њих јесте више милост него

обавеза. Одбивши да им да оно што су тражили, он им је у једној реченици изнео програм своје политике: уместо новаца и дарова, варваре ће одбијати од Византије страх пред њеном снагом.

Обри, који су, међутим, окупили око себе остатке сродних хунских племена и у источној Европи и на десној обали Дунава, неке милом а неке силом (као у међусобним борбама искрвављена бугарска племена), били су почели да се шире и према западу. Коњаници, на широким пољанама ових предела, као и Хуни Атилина времена, имају пространо поприште за своје испаде. Ратници су по занату и од потребе. Доста брзо су упознали Панонију, прелазе у њу и залетима искрсавају чак на франачким границама. Уплашени донекле одлучношћу новог цара, они остављају

на миру византијске границе, барем за једно извесно време, и све се више обраћају према западу. Прва њихова надирања су у северозападном правцу, према Тирингији, где присиљавају франачке владаре да одустану од ратовања против њих. Обријско продирање према југозападу дошло је мало касније и било је изазвано борбама између Гепида и Лангобарда. Одавно помућени између себе и крвно завађени, и једно и друго племе тражило је савезнике за страشان коначан обрачун. Лангобарди се обраћају Обрима, налазећи да су им Византијци, савезници Гепида, заједнички непријатељи. Бајан, обријски поглавица, пристаде на савез, али уз цену да њему, уз друге неке уступке, припадне освојена гепидска земља. Гепиди су били потучени у борби и у њихову земљу, у долину ушћа Драве све до Срема, продреше Обри. Византијци су једва успели да за себе спасу тврди град Сирмиј, као крајњу тачку и кулу на савској граници.

Ушавши у гепидско подручје, Обри се још више померају према југу а нарочито према западу, а када Лангобарди, непосредно осетише незгоде обријског суседства, искористише промену управе у Италији и кренуше тамо 568. „са женама и децом и свим покућством“, како каже један стари извор, а Обри заузеле и њихове земље. Западни извори казују да су их Лангобарди сами уступили Обрима, са погодбом да их опет узму ако им буде нужде да се враћају. Занимљиво је, доиста, да везе између та два племена и иза тога остају доста срдачне, иако је овде тако лако претпоставити да су Лангобарди на свом терену више узмицали, него што су га даривали. Тако су се крајем шездесетих година VI века Обри раширили по свој Панонији и постали на том подручју главни чинилац. Долазећи као победници, они су ту загосподарили и свим расутим словенским насељима, која су се овде затекла од ранијих похода, или су Словене доводили и са собом, кад су, пролазећи њиховим земљама, померали им станишта све до долине Дњестра и Дњепра па до средњег Дунава.

2. ПОГЛАВЉЕ

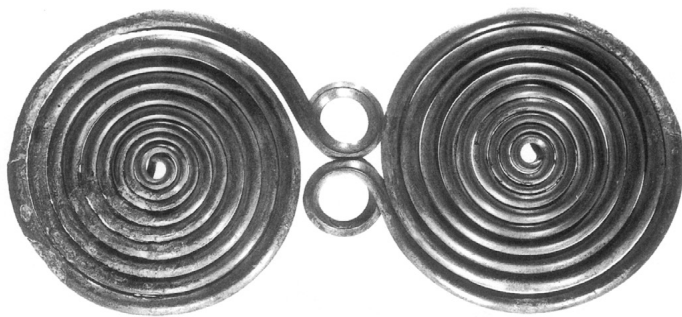
Словени са Обрима

Обри су, избегавши непосредне веће сукобе са Византијом, тако постигли ипак донекле оно што су тражили: они су обухватили читаву Дунавску долину и стали сада према Царевини са извесним правом на даљу експанзију и са извесном афирмацијом своје снаге. Сада се само није више радило о томе да пређу на десну обалу Дунава у горњем току, него да пређу са северне стране на јужну и у његовом доњем току, односно да из основа помере стабилизовану северну границу Царевине. Та жеља код њих се јавља врло брзо и врло јасно. Они гласно траже и хоће стари Сирмиј, не само као најважнији емпориј тога краја него више као опасно упориште византијске војске на подручју које њима има да буде исходиште. Али вешти, и у страху од још неопробане снаге цареве војске, они желе да се нагоде и то да добију мирним путем. Цар их упорно одбија, али, везан на другој страни, ипак покушава преговоре. Но, за већу сигурност, шаље тамо као главног преговарача вођу дворске страже и свог доцнијег сувладара Тиберија. Овај долази до извесног споразума са Обрима, али се цару чини да је Тиберије сувише попустљив и он стога изазива рат као најбоље средство да се смире и опамете ти опасни и незајажљиви дошљаци. Али рат није испунио цареве наде. Византијска војска, осетивши противничку

надмоћ, морала је да узмакне и држала се једино у сирмијској тврђави. Изгледа чак да су обријске чете овог пута продрле до Тракије и да су тек ту, сузбијене, пристале на мир. Тај мир, чији садржај није потпуно познат, морао је, међутим, свакако водити рачуна о томе да су Обри постали стварни господари читавог подручја од Фрушке горе до близу ушћа Дунава, изузимајући једино тврђаву Сирмиј.

За читаво то време о Словенима нема ближих обавештења. Византија је више забављена Обрима него њима и не посвећује им пуно пажње. Словени, више него вероватно, суделују с Обрима заједно, као њихови поданици на подручју данашње Војводине и Трансилваније, и стога их грчки писци не наводе нарочито. Тек око 578. године забележен је један опасан словенски поход против Царевине, али и тај не беше изведен од Словена с обријског панонског подручја, него са доњег Дунава. У огромном броју, неких 100000 људи, провалили су они у Тракију да је плене. Византијски цар беше у невољи. Заплетен одраније у дуг и врло променљиве среће у рату са Персијом, он сад није имао довољно расположивих чета да их упуту против Словена. Стога шаље посланство обријском поглавару Бајану да му помогне, тиме што ће напасти Словене у њиховој земљи и тако их одвући од Византије. Обри пристадоше, и то, углавном, стога што су желели да

и над тим делом словенских племена утврде своју власт. Још пре овог позива Бајан је био позвао словенске поглавице и вођу им Даврентија да га признају као врховног господара и да му плаћају данак. Словени су дали кратак одговор: „Који је то човек што се греје сунчаним зрацима, који ће учинити да се покори-мо? Та ми смо се научили да владамо туђом, а не други нашом земљом. А то друкчије не може бити док траје ратова и мачева.“ Дошло је до свађе, у којој заглави обријско посланство. За Бајана је то био погодан час да, као неки мандатор Византије, освети увреду, и, према речима савременог Менандра Протектора, што се у исто време надао „да ће наћи земљу пуну богатства, пошто су пре Словени опљачкали ромејско подручје, а њихово није нико други од осталих народа“. Обри, са грчким изаслаником, са војском од 60000 оклопника, коју претерано увеличавају грчки извори, пређоше на ромејско подручје и преко данашње северне Србије и Бугарске, заобилазним путем, стигоше на доњи Дунав. Прешавши реку у лађама са по две крме, нападоше одмах словенско подручје и разграбише све, „а да се нигде нико од тамошњих варвара није усудио да се са њима упусти у борбу, него се беху разбегли по шипражју и у густеж шуме“. Велик број византијских заробљеника, који се затекао међу Словенима, био је ослобођен и враћен кућама. Саме Словене натераше Обри

Фибула

на обавезу плаћања данка. Али, чим су се Обри отуда повукли на своје подручје, Словени брзо дигосе главу, па наставише да и даље упадају у Тракију, а Обрима показаше пркосан став непокорности.

Бајан се, осетивши да Византија треба њега и да је, према томе, њена снага другачија него што је он замишљао, одлучио брзо да сам, без имало обзира, узме утврђени Сирмиј. Послао је, истина, свог човека у Цариград да прими од цара уговорен годишњи поклон од 80000 златника. Сачекао је његов повратак, па је онда, обавештен да рат са Персијом још траје, дигао сву војску и пао између Сирмија и Сингидунума. Ту се спремао да дигне мост на Сави, не само да би лакше деловао ка Сирмију него да би имао и повољнији прелаз на византијско подручје. На грчке протесте одговарао је да то подизање није уперено против њих, него против Словена који не испуњавају према њему узете обавезе, али да ће сваког ко би покушао да га омете у подизању моста сматрати непријатељем.

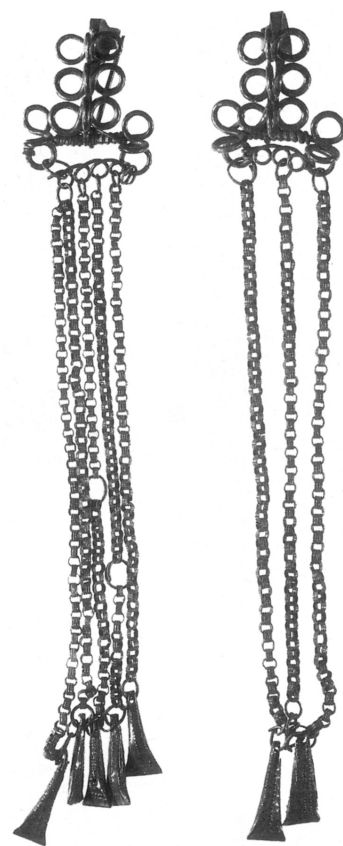

Сребрна патера

Пошто нису могли да му се супротставе, Византијци су пасивно посматрали рад. Када је мост био готов, Обри су изашли са првим захтевом – тражили су предају Сирмија. Свесни да је тај град посебно важно стратешко место за ромејску војску, која се у њему може сакупити и из њега почињати акције без опасности да прелази преко реке, они желе да то место добију у своје руке и са тиме и стварно јемство за своју власт и сигурност. Обри знају за византијску непоузданост према ранијим народима на овом подручју и, поучени искуством, неће да доживе њихову судбину. У Цариграду, поред све незгоде општег положаја, није могло на то да се пристане. Пад Сирмија значио би много више него пад ма кога другог града у унутрашњости. Не само да се руши једна јака брана Царевине него, што је још горе, њене слабости постају очевидне, губи се страх од њене снаге и северна племена на граници почеће да иду за обријским примером. „Волео бих Бајану дати“, кажу да је рекао цар Тиберије, „једну од две моје кћери, него град Сирмиј.“ Немајући војску на располагању, а жељан да спасе град, цар посла неколико виших и мањих заповедника да са посадама из Илирика и Далмације покушају да помогну. Обратио се и Лангобардима. Обри су, међутим, подигли још један мост близу Сирмија, да град потпуно одсеку. Тај други мост био је, вероватно, подигнут на каналу цара Проба, који је био спроведен од Јарка до Купинова и који је од Срема направио неку врсту острва. Град се храбро држао све док му није почело недостајати хране; а онда, остављен без помоћи и тешко намучен глађу, морао је да се преда, 582. године. Са Сирмијем, „преславним градом“, како веле савремени Византијци, пала је предња ромејска кула на северној граници, најважнији мостови браник за прелаз Саве, и тим падом створена је прва велика рупа на бедему Царевине.

Словенска племена, кренувши у онако великом броју у Византију, нису била много пометена обријском акцијом против њих. Њихови главни одреди се чак не хтедоше ни враћати док не заврше оно што су били нау-

мили. Овог пута, у унутрашњости ни од кога ометани, они пљачкају широка византијска подручја, и то, како вели савремени Јован Ефески, један јерменски писац, „читаву Хеладу, тесалске и трачке покрајине“ и „заузеше многе вароши и градове“. Важна је, међутим, појава да Словени не напуштају одмах земљу у коју провале, него почињу у њој да презимљују и остају „као у својој земљи“. Исти писац изричито каже како Словени у Византији већ „станују сасвим слободно и без страха, као на свом властитом подручју“; даље, да „до данашњег дана (то је 584. година) станују, седе и почивају у ромејским покрајинама, без бриге и страха, пленећи, убијајући и палећи; обогатили су се; имају злата и сребра, ергеле коња и много оружја и научили су ратовати боље од Ромеја“. Иако те речи не треба узети дословно, јер сам тај писац казује да су Словени били и истеривани и да, још увек припрости, не излазе ван шумских предела и да не знају за оружје осим копаља, ипак оне кажу толико да се Словени почињу привикавати на византијске земље и да иза пљачкашких упада остају понеки, који се ту дуже или краће задржавају и деломично настањују. Да је тог настањивања било у приметној мери крајем VI или почетком VII века види се из једног детаља војничко-стратешког списка, који се приписује цару Маврикију. У опису Словена и Анта тамо се каже како

Фубуле